

POUL MARTIN MØLLER

ET NYT FUND

AF

JON STEWART

Poul Martin Møllers anonyme anmeldelse af Frederik Zeuthens afhandling, *Noget om Philosophien og dens Dyrkelse* fra 1831, har længe været kendt blandt forskere.¹ Den blev trykt i de tre hidtidige udgaver af Møllers *Efterladte Skrifter*.² Det er ligeledes kendt, at Zeuthen svarede på Møllers recension i Fortalen til sin bog, *Menneskets moralske Selvstændighed. Et filosofisk Forsøg*, som udkom i 1832.

Denne diskussion Zeuthen og Møller imellem holdt imidlertid ikke op. Møller svarede nemlig igen på Zeuthens kritik i *Kjøbenhavnsposten* med en artikel: "Et Par Ord om Pennefeider og om nogle Ytringer af Hr. Cand. L. Zeuthen".³ Og denne artikel synes at være fuldstændig glemt. Møllers udgiver, Frederik Christian Olsen (1802-74), kendte tilsyneladende ikke til teksten, siden den ikke kom med i hans udgave af Møllers *Efterladte Skrifter*. Artiklen er heller ikke optrykt i de senere, udvidede udgaver. Desuden er der ikke nogen reference til teksten i artiklen om Møller i Erslews *Almindeligt Forfatter-Lexicon*.⁴ Selv om der findes en henvisning til artiklen i afsnittet om Zeuthen, vidste Erslew efter alt at dømme ikke, hvem tekstens forfatter var.⁵ Det bør også bemærkes, at der ikke er nogen

¹ "Noget om Philosophien og dens Dyrkelse, tildeels med Hensyn paa Danmark. Af L. Zeuthen, Candidat i Theologien og Alumnus paa Borchs Collegium. Kjøbenhavn 1831", *Maanedsskrift for Litteratur*, 6, 1831, s. 266-270.

² Optrykt i Møllers *Efterladte Skrifter*, 1-3, 1839-43, 2, s. 69-73; *Efterladte Skrifter*, 1-6, 1848-50, 5, s. 179-183; *Efterladte Skrifter*, 1-6, 1855-56, 5, s. 178-182.

³ *Kjøbenhavnsposten*, 6, nr. 7, 9. januar 1832, s. 21-23.

⁴ Thomas Hansen Erslew: *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande, fra 1814 til 1840*, 1-3, 1843-53. Thomas Hansen Erslew, *Supplement til Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande, indtil Udgangen af Aaret 1853*, 1-3, 1858-68.

⁵ Erslew 3, 1843-53, s. 639: "Noget om Philosophien og dens Dyrkelse, tildeels med Hensyn paa Danmark. Kbh. 1831. (M. f. L. VI. 266-70, af Poul M. Møller; jf. Zeuthens "Modbemærkninger", og "Kbhvnspost." 1832, Nr. 7)." Erslew henviser her til artiklen i *Kjøbenhavnsposten*, men han så åbenbart ikke forbindelsen til Møllers oprindelige recension i *Maanedsskrift for Litteratur*.

reference til artiklen i Henrik Denmans omfattende bibliografi over Møller.⁶ Man kan derfor gå ud fra, at opdagelsen af Møllers tekst kan anses som et nyt fund. I denne artikel vil der, ud over transskriptionen af selve artiklen, kort redegøres for den sammenhæng, Møllers artikel opstod i.

Frederik Ludvig Bang Zeuthen (1805-74)⁷ blev født på Fyn. Han var den berømte filosof Henrik Steffens' nevø. Zeuthen læste teologi på Københavns Universitet fra 1822 til 1826. Efter afsluttende teologisk embedseksamen blev han ansat som huslærer i maj 1826 og et år frem.⁸ Da hans kontrakt som lærer udløb i juni 1827, tog Zeuthen af sted på en længere rejse til Tyskland og Preussen. Som en del af denne rejse opholdt han sig også i Berlin, hvor han besøgte Schleiermachers, Hegels og teologen Johann August Wilhelm Neanders forelæsninger.

Efter at have tilbragt to år i Tyskland kom Zeuthen tilbage til Danmark i 1829 og begyndte at arbejde på sin magisterafhandling ved Københavns Universitet.⁹ Samtidig med at han skrev på denne, offentliggjorde Zeuthen en monografi med titlen *Noget om Philosophien og dens Dyrkelse*.¹⁰ Den udkom antagelig omkring august i 1831.¹¹

Zeuthen begynder denne monografi med at reflektere over de forskellige systemer i filosofiens historie. Han stiller spørgsmålet, hvordan man kan vide, hvilken der er den rette af filosofernes ofte vidt forskellige sandhedsopfattelser. Derefter præsenterer han Hegels syn på dette problem. Ifølge Hegel er de forskellige filosofiske systemer i virkeligheden ikke i konflikt med hinanden, som det måske ved første øjekast kunne synes at være tilfældet. Tværtimod repræsenterer disse systemer snarere enkelte aspekter eller stadier i den menneskelige ånds udvikling generelt set. Zeuthen fortsætter sin afhandling med at forklare, at de forskellige systemer afløser hinanden, i takt med at de bliver mere og mere dybtgående og detaljerede. På denne måde bliver de tidligere filosofiske systemer inkluderet i de senere systemer.

⁶ Henrik Denman: *Poul Martin Møller: En kommenteret bibliografi*, 1986.

⁷ Flere informationer om Zeuthens liv findes i hans selvbiografi i tre bind: *Mine første 25 Aar: (1805-1830)*, 1866. *Et Par Aar af mit Liv*, 1869; *Min Udenlandsreise i Aarene 1833-1834*, 1875. Se også Carl Henrik Koch: Ludvig Zeuthen i hans *Den Danske Idealisme 1800-1880*, 2004, s. 161-173.

⁸ Zeuthen 1866, s. 89-95.

⁹ Zeuthen forsvarede sin afhandling (*De Modestiae Inprimis Philosophicae*) 7. februar 1833.

¹⁰ L. Zeuthen, *Noget om Philosophien og dens Dyrkelse, tildeels med Hensyn paa Danmark*, 1831. Se Zeuthens *Et Par Aar af mit Liv*, 1869, s. 40f. Se C.L.N. Mynster (red.), *Breve til og fra F.C. Sibbern*, 2, 1866, s. 176f. Se også Koch 2004, s. 166-167.

¹¹ *Maanedsskrift for Litteratur* bragte hver måned en liste over nyudkomne værker. Om Zeuthens tekst stod der, at den blev publiceret mellem den 20. juli og den 20. august 1831. (Denne liste findes på en unummeret side efter side 186, i *Maanedsskrift for Litteratur*, bd. 6, 1831).

Det er også værd at nævne den del af Zeuthens monografi, hvor han skriver om vanskeligheden ved at forstå komplicerede filosofiske afhandlinger. På en meget didaktisk måde stiller han her spørgsmålet, hvorfor filosoffer har en tendens til at skrive så indviklet og kompliceret. Det er nemlig i hans øjne grunden til, at så mange mennesker vender filosofien ryggen. Zeuthen refererer til Hegel igen, når han gør rede for den absolutte ånds tre aspekter, nemlig kunst, religion og filosofi. Han forklarer, hvordan alle tre indeholder og udtrykker sandheden, men at der også er forskel på dem. Den vigtigste forskel kommer til udtryk i deres form. Kunst og religion viser sandheden i en konkret og sanselig form, udtrykt i kunstværker og religiøse historier. I modsætning til dette er filosofien udtryk for sandheden som sådan, dvs. den er den rene idé, blottet for den konkrete, sanselige udtryksmåde. Ifølge Zeuthen har de fleste uannede mennesker nemmere ved at forstå en historie eller et kunstværk. Det forudsætter nemlig mangeårig øvelse og erfaring at kunne forstå begreber alene, dvs. uden en konkret udtryksform, hvilket er årsagen til, at filosofien efter så manges mening er alt for indviklet og svær at forstå.

Hvis man nu forudsætter, at filosofien beskæftiger sig med begreber og ideer, og at det tillige er nødvendigt at have en speciel uddannelse for at kunne omgås disse begreber, så må man sige, at filosofien aldrig vil blive alment tilgængelig for jævne mennesker. Denne diskussion hos Zeuthen kan anses for en diskret kritik af Johan Ludvig Heibergs forsøg på at gøre Hegels filosofi populær. Zeuthen siger faktisk direkte, at det ikke er muligt. For at kunne gøre filosofien alment tilgængelig skulle den optræde i form af sanselige udtryk. Men det ville forvanske filosofien, som ikke længere ville være filosofi, men snarere religion eller kunst. Efter hans mening kræver filosofi af naturen en esoterisk fremstillingsform.

Poul Martin Møller offentliggjorde sin anmeldelse af Zeuthens monografi anonymt.¹² Den udkom kort efter offentliggørelsen af Zeuthens afhandling, formentlig i september 1831.¹³ Det er ikke overraskende, at Møller blev opmærksom på Zeuthens bog, eftersom han havde stor interesse for Hegel og for Heibergs idé om filosofiens popularisering. Det sidstnævnte spørgsmål var faktisk et centralt

¹²[Poul Martin Møller], "Noget om Philosophien og dens Dyrkelse, tildeels med Hensyn paa Danmark. Af L. Zeuthen, Candidat i Theologien og Alumnus paa Borchs Collegium. Kjöbenhavn 1831", *Maanedsskrift for Litteratur*, bd. 6, 1831, s. 266-270. Se C.L.N. Mynster (red.): *Breve til og fra F.C. Sibbern*, 2, 1866, s. 177.

¹³Møllers anmeldelse udkom i det niende hæfte af *Maanedsskrift for Litteratur*. Tidsskriftet udkom en gang om måneden, som også dets titel hentyder til. Det niende hæfte var altså den niende måned, dvs. september. Septemhernummeret med Møllers recension udkom højst sandsynligt kort efter den 20. september, fordi listen over de nyudkomne bøger omtaler de værker, som blev offentliggjort mellem den 20. august og den 20. september 1831. (Boglisten i dette septemberhæfte findes på de unummerede sider efter side 280, i *Maanedsskrift for Litteratur*, 6, 1831).

anliggende for Møller, da han skrev sin korte anmeldelse. I det hele taget er Møllers artikel ganske positiv, og han synes at være enig i Zeuthens vurdering af, hvorfor filosofi ikke er populær og heller aldrig kan blive det.

I anmeldelsens sidste par afsnit kommer Møller dog med et par kritiske bemærkninger. En af dem er, at Zeuthens filosofiopfattelse, som ligger til grund for hans forklaring, er noget uklar og inkluderer en række forskelligartede elementer. Møllers bemærkning er korrekt, fordi Zeuthen rigtignok bruger Hegels filosofi som en generel model, men han refererer aldrig eksplicit til den. For Møller at se synes Zeuthen at bevæge sig frem og tilbage mellem Hegels begreber og de mere generelle filosofiske opfattelser. Møller kritiserer endvidere Zeuthens idé om, at selv skolebørn kunne undervises i en slags "lavere Philosophie". Ifølge Møller er denne tanke fuldstændig malplaceret. Det spiller ingen rolle for Møller, hvad dette fag ville handle om, men faget ville ikke fortjene navnet filosofi.¹⁴ Endelig bebrejder Møller Zeuthen, at han lægger alt for stor vægt på sin afhandlings stilistiske elementer, og at han af og til tillader sig emotionelle udbrud.

Zeuthen blev tydeligvis fornærmet, da han læste Møllers kritik, og svarede ham i Fortalen til sin *Menneskets moralske Selvstændighed*.¹⁵ Tonefaldet i Zeuthens svar er i høj grad polemisk. Han sammenfatter de tre væsentligste punkter i Møllers recension.¹⁶ Zeuthen indrømmer i sin biografi, at mange ældre videnskabsmænd fjernede sig fra ham på grund af denne unødvendige polemik med Møller.¹⁷ I denne sammenhæng nævner Zeuthen, at hans lærer, filosofen Frederik Christian Sibbern, som han havde nær kontakt til, skrev et langt brev til ham om sagen. I brevet påpeger Sibbern i skarpe vendinger, hvor uhensigtsmæssigt Zeuthen opførte sig i denne sag.¹⁸

Det er altså baggrunden for den for nylig fundne artikel, som Møller lod publicere i *Kjøbenhavnsposten*.¹⁹ Teksten, som har titlen "Et Par Ord om Pennefeider og om nogle Ytringer af Hr. Cand. L. Zeuthen," stammer uden tvivl fra Møller, fordi den var underskrevet på følgende måde: "Anmelderen af Hr. Zeuthens Skrift i Maanedsskrift for Litteratur." Møller indleder sin korte artikel med nogle generelle bemærkninger om, at overdrevent stridslystne og smålige litterære debatter er uden værdi for det almindelige læsepublikum. Denne bemærkning

¹⁴ Jf. [Poul Martin Møller], "Noget om Philosophien og dens Dyrkelse", *Maanedsskrift for Litteratur*, 6, 1831, s. 270.

¹⁵ L. Zeuthen, *Menneskets moralske Selvstændighed. Et filosofiske Forsøg*, 1832.

¹⁶ Zeuthen 1832, s. V.

¹⁷ Zeuthen 1869, s. 41.

¹⁸ Zeuthen 1869, s. 41f.

¹⁹ "Et Par Ord om Pennefeider og om nogle Ytringer af Hr. Cand. L. Zeuthen", *Kjøbenhavnsposten*, 6, nr. 7, 9. januar 1832, s. 21-23.

har helt klart til formål at dæmpe Zeuthens polemiske tonefald. Møller fortsætter derefter med at svare på de tre spørgsmål, som Zeuthen stiller i sin Fortale.

Fremkomsten af denne artikel kan være med til at perspektivere polemikken mellem Zeuthen og Møller. Samtidig kan man få et bedre indblik i de forskellige aspekter af, hvor vidstrakt virkning Hegels filosofi havde i Guldalderens Danmark. Spørgsmålet om, hvorvidt filosofien kan blive alment tilgængelig, har fx en klar tilknytning til Heibergs forsøg på at gøre Hegels filosofi populær i *Kjøbenhavns flyvende Post* og senere i *Perseus*. Både Zeuthen og Møller diskuterer dette emne.

Nedenfor findes der en transskription af Møllers artikel. Teksten vil også blive gengivet i den nye tekstkritiske udgave af Møllers skrifter, som for tiden er under forberedelse.²⁰

Et Par Ord

om Pennefeider og om nogle Yttringer af Hr. Cand. L. Zeuthen.

Den bedre Deel af Publicum har i adskillige Aar med ubehagelig Følelse været Vidne til mange Smaafeider i danske Blade, som bære øiensynligt Præg af Forfængelighed hos en Deel af Nationens skrivende Personale. Man er nemlig, selv hvor Stridens første Anledning har været en videnskabelig eller practisk vigtig Uenighed, ofte dalet saa langt under Stridens egentlige Gjenstand, at man har ført langvarige Trætter om, hvorvidt visse Tirader virkelig indeholdt en vis Mening eller ikke. Den Tilgift af affectfulde Udbrud, hvorved man nogenlunde har fængslet det læsende Publicums Opmærksomhed under Striden, tage vi aldeles ei i Betragtning, da der om dens Betydning blandt fornuftige Folk kuns er een Dom. Men det hele Foretagende, flere Uger igjennem for Publicums Tribunal at forfægte det eengang valgte Udtryk for visse Tanker, er aldeles hensigtsløst. Det, der bevæger en Forfatter dertil, maa naturligviis være det Haab, at han offentlig skal kunne fralægge sig den Skam at have ladet en uoverlagt Tale slippe sig af Pennen. Men dette Haab gaaer nok næsten aldrig i Opfyldelse; thi Faa eller Ingen af Læserne gjøre sig den Uleilighed saaledes at randsage de paagjeldende Actstykker, at de kunne fælde nogen retfærdig Dom i Sagen. De Faa, der baade have Stunder til at paatage sig en saadan Uleilighed og tillige Lyst, Vedholdenhed og Dømmekraft til at skaffe sig en rigtig Indsigt i saadanne

²⁰ Teksten er transskriberet af cand.mag. Finn Gredal Jensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret, medredaktør af den kommende kritiske udgave, *Poul Martin Møllers Skrifter*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tekstrettelserne er i det følgende angivet som fodnoter, hvor siglen A betegner tekstforlægget, *Kjøbenhavnsposten*.

Feiders ufrugtbare Resultat, ere vistnok, inden de have erholdt den specielle Manuduction²¹, ligesaa godt i Stand til at afsige Kjendelsen paa egen Haand. Skulde man nu virkelig ved at opgive Striden udsætte sig for af en og anden ubeføiet Dommer uskyldigen at blive mistænkt for at have fremført Ytringer, der mangle forsvarlig Mening, da maa man have meget svage Skuldre for ei at kunne bære saadant Kors. Byrden deraf er uden Tvivl ikke saa trykkende som den Bevidsthed, at man spilder sin Tid med den frugtesløse Krig, der under de specielle Fægtninger kan udvide sig i det Ubestemte. Erfaringen har jo lært, at der i hvert enkelt Indlæg findes Stof til ny Strid, da de modsatte Parter deri finde ny Anledning til at mønstre hinandens Sprog, Stiil og Forstand (eller, som man nu med et fornemmere Udtryk kalder det, hans Logik), og ved Hjelp af udmærkede Bogstaver, Spørgsmaalstegn eller Udraabstegn o. a. m. at sætte visse Steder i et mistænkeligt Lys. Og den som har sagt A maa her sige B; hans fine Æresfølelse maa ligesaa vel bringe ham til at indstævne de nye Pillerier for den literære Høiesteret, som den oprindelige omtvistede Sag.

De fleste Mennesker, som indlade dem i den Pennefeide, der gaaer i det Smaae, vilde rimeligviis ikke gjøre det, naar de oftere med fuldkommen Opmærksomhed havde fulgt Gangen i en saadan Tvist. Den Uerfarnes ungdommelige Haab om ved en kort og fyndig Erklæring i en Hast at bringe Modstanderen til at erkjende sin Uret, forsvinder meget snart: han lærer meget snart, at Ingen, der paa en hensigtsmæssig Maade vil gjøre sin Ret gjældende i skriftlige Smaatrætter, kan føre sit Ord paa en utvungen Maade. Han nødsages nemlig til med et piinligt Pedanterie at vrage det Udtryk, der passer sig bedst for hans Individualitet, fordi han maa sikkre sig mod de vrangne Fortolkninger, hvortil Modparten snart med, snart mod sin Villie lader sig forlede. Har han noget Omløb i Hovedet, vil han ved hvert andet Udtryk kunne tænke sig, hvorledes det kan misforstaaes eller fordreies, ved hvilket Svar Misforstaaelsen kan rettes, og hvad der igjen kan indvendes mod Svaret etc. Da nu Sprogets naturlige Amphibolie gjør det umuligt, naar Talen er om disputable Sætninger aldeles at forebygge Meningens Forvexling, kan han komme til at føre to Feider om een og samme Ting: een foreløbig ideal med sig selv og een derpaa følgende real med sin Modstander. – Det er vel overflødigt at føie til, at Talen her har været om dem, der indlade sig i Trætten med den Overbeviisning eller Mening, at de have Sandheden paa deres Side; thi det er let at indsee, at den, der veed, han har Uret, ikke har slet saa mange Bryderier.

Ovenstaaende Reflexion havde Undertegnede anstillet som Tilskuer af adskillige literære Skandaler, men giver den Plads her for at gjøre sin Fremgangsmaade i det Følgende forklarlig for Læserne, og at angive Grunden, hvorfor han ikke

²¹ Manuduction] Manduction A

videre lader høre fra sig, om der end skulde synes at blive tilstrækkelig Anledning dertil. Her er Sagen denne. Jeg var i en kort Anmeldelse af Hr. Zeuthens Skrift "Noget om Philosophien" etc., om hvilken han selv siger, at den i det Hele er meget anbefalende, fremkommen med et Par Ytringer, hvorved han troer sig forurettet. I sine derved fremkaldte Modbemærkninger tillægger han mig een Mening, som jeg aldrig har havt eller yttret, og fremstiller andre saaledes, at de sees i et urigtigt Lys. I det fuldstændige Detail vil jeg ikke gennemgaae det Urigtige i Hr. Zeuthens Bemærkninger, tildeels fordi jeg ikke kunde gjøre mig forstaaelig uden at henvise til Actstykkerne; og jeg gjør Regning paa, at den der gjør sig den Uleilighed at see dem efter, nok selv ved egen Eftertanke vil blive vaer, at det ikke blot er det nedenfor paatalte, der af Hr. Zeuthen er urigtigen paastaet. Jeg vil holde mig til Hovedsagen i de tre Indvendinger, som Hr. Zeuthen foregiver, at jeg har gjort ham.

Før det Første forholder det sig rigtigt, at jeg har sagt, at han ikke bestemt har betegnet det Begreb om Philosophien, som han har lagt til Grund for sine Betragtninger. Ved den nærmere Anvendelse deraf udvides nemlig dette Begreb saaledes, at det, under Navn af lavere Philosophie²², endogsaa skal indbefatte populære Forstandsøvelser, som kunne være passende for Instituters Elever. Om det skal udvides endnu længer ud i den almindelige Tænkningens Kreds, eller om vi her støde paa den sidste Grændse, kan ikke skjønnes af Forf's forskjellige Betragtninger. Dette er Hovedsagen i den første Bemærkning. Ved denne Leilighed beskylder Forf. mig med Uvillie for, at jeg med Skjødesløshed har gennemlæst Afhandlingen; men han lægger for Dagen, at han ikke har forstaaet den i Anmeldelsen gjorte Udsættelse. Om jeg – som han paastaer – har misforstaaet ham paa eet Sted, og troet at Talen var om hvad han kalder en høiere Philosophie, hvor han talte om en lavere, og om i saa Fald Skylden er hans eller min, er et Spørgsmaal, hvis Afgjørelse med Hensyn til det Væsentlige i den omtalte Indvending ikke gjør noget til Sagen. Jeg har, for at gjentage det med andre Ord, gjort opmærksom paa, at det omhandlede Begrebs Fluiditet har bragt Forf. til at lade det skride langt over sin naturlige Grændse; at han ikke blot taler om Philosophien, men optager et ubegrændset Partie af den uphilosophiske Tænkning med i sine Betragtninger. Følgen heraf er, at Betragtningens Gjenstand taber sig i det Ubestemte, da det lades uafgjort, hvormeget af Ikke-Philosophien, Forf. vil tage med i den Forestilling om Philosophien, som han stræber at gjøre gjeldende. De fleste Arter af Tænkning, som i Skriftet omtales, ere af saa heterogen Beskaffenhed, at de ikke lade sig forbinde under noget særeget videnskabeligt Begreb, og det vilkaarlige Almeenbegreb, hvori den der har Lyst kan sammenfatte dem, er ikke Philosophien.

²² Philosophie] Phisophie A (ved ny spalte)

For det Andet troer Hr. Zeuthen sig forurettet derved, at jeg anfører den Mening af ham, at det var gavnligt, om der i Pigeinstituter gaves Underviisning i Psychologie, uden at tilføie hans Grunde, hvorpaa denne Anbefaling støttes. Han holder for, at denne Bemærkning, anført saaledes ganske nøgen, maa tage sig næsten latterlig ud. Denne Frygt kan kun grunde sig paa en høi Grad af Ømfindtlighed og en Formodning om stor Umyndighed hos Maanedsskriftets Læsere. Meningen er ikke saa særdeles paradox, og var i den for nogle Decennier siden herskende Pædagogik saa langt fra at være paradox, at man selv i Danmark anstillede flere practiske Forsøg, der omtrent forudsatte samme²³ Synsmaade. Men saa meget er i ethvert Tilfælde vist, at Maanedsskriftet neppe finder nogen Læser, der ikke selv formaaer, uden Hr. Zeuthens Hjelp, at tænke sig til, paa hvilke Grunde man kan støtte den Mening, at det er gavnligt at undervise Børn i Psychologie. Forresten har Anmelderen meest anført denne Tirade for at opponere mod den begrebsforvirrende og temmelig almindelige Skik at give saadan Underviisning Navn af philosophisk; thi det er den hverken i egentlig eller uegentlig Betydning. – Vil man paa samme Maade lade Begrebet om Psychologie gaae langt ud over sine videnskabelige Grændser, bliver det ikke blot udenfor al Tvivl, at man bør undervise Børn i Psychologie, men da er jo enhver Religionsunderviisning tillige en Underviisning i Psychologie. En saadan populær Dialectik lader sig consequent forfølge saa vidt, at al Uenighed i Meninger forebygges, men da forsvinder Enigheden med. "Naar Forfatteren ved Talen om den psykologiske Underviisning siger, at jeg anfører som en Sætning, hvad der i Skriftet staaer som et Resultat, da har det sidste Ord i denne Sammenhæng en vel fornem Klang for dem, der kjende dets videnskabelige Betydning.

For det Tredie siger Forf., at Anmelderen har gjort ham den Indvending, at det Gyldige i Klagen²⁴ over philosophiske Skrifers Utydelighed ikke er hævet nok frem ved Siden af det Ugyldige deri. Men Dette er aldeles ikke sandt. Min Erklæring maa forstaaes gandske bogstaveligt uden tvær Forbeholdenhed med Hensyn til Et eller Andet i Hr. *Zeuthens* Udtryk. Det er i den Grad usandt, at jeg selv vilde finde det meget taabeligt, om Nogen fremkom med en saadan Indvending, da deslige Sætninger efter deres Natur have to Hanke, af hvilke det staaer Enhver frit for at gribe hvilken han vil. Hr. *Zeuthen* holder for, at han uden sin Skyld etsteds er bleven misforstaaet af Anm. og ytrer med Følelse af Indignation, at det er en nedslaaende Tanke for den, der skriver Bøger af større Omfang, at en Recensent ikke engang med stadig Opmærksomhed følger en Tankegang gennem nogle og tredive Sider. Men maa da ikke selv den, der

²³ samme] samme A (ved ny spalte)

²⁴ i Klagen] iKlagen A

vil antage denne Besværing for grundet, meget meer indigneret²⁵ over, at Hr. *Zeuthen* har læst de to Blade, hvorom han skriver tre, saa løseligen igjennem, at han i et Slags offentlig Anklage tillægger Anm. en taabelig Yttring, hvortil der paa disse to Blade ikke findes mindste Spor.

Om flere historiske Puncter, hvori Hr. *Zeuthen* erklærer sig af en anden Mening end Anm. (over hvilke Philosophers Mangel paa Fremstillingsgave det er, man pleier at klage; af hvilke Classer Læsere man hører Klagen etc.) vil jeg ikke indlede nogen Tvist, der i Følge sin Natur bliver uendelig. Jeg føier blot et Par Ord til om en Sætning, hvilken Hr. *Zeuthen*, med udmærkede Typer udpeger som ubeviist. Jeg har nemlig²⁶ sagt, at²⁷ *Kant* i sin Fornuftkritik betjener sig af en overflødig og tildeels vilkaarlig dannet Terminologie, og det sidste af disse Prædicater finder Hr. *Zeuthen* urigtigt. Den der læser *Kants* Kritik og hører ham der ved flere tekniske Udtryk selv aflægge Regnskab for, hvad der har bevæget ham til at vælge dem, skjønner deraf bedst Valgets Vilkaarlighed, og jeg vil overlade til Hr. *Zeuthen* at forsvare *Kant* imod sig selv. Men til Overflod ville vi henvise til Benævnelserne paa Qvantitetens, Qualitetens, Relationens og Modalitetens rene synthetiske Grundsætninger (Axiomen²⁸ der Anschauung, Anticipationen der Wahrnehmung, Analogien der Erfahrung, Postulate des empirischen Denkens). Om disse Exempler, som let lade sig formere, vil jeg blot minde de Sagkyndige for at disse kunne bestemme, om de med mig ville kalde dem vilkaarlige eller foretrække en anden Benævnelse.

Hvis Hr. *Zeuthen* beslutter at fremkomme med et Indlæg mod dette Stykke, da beder jeg ham selv at erklære, om det Udsagn af ham, som jeg har anført ved det tredie Punct, er sandfærdigt eller ikke.

Anmelderen af Hr. *Zeuthens* Skrift i Maanedsskrift for Literatur.

²⁵ indigneret] indigeres A (ved ny spalte)

²⁶ nemlig] nemligt A

²⁷ at] spatieret i A

²⁸ Axiomen] Aximen A

SUMMARY

JON STEWART: *Poul Martin Møller. A New Find.*

This article presents a forgotten text, written by Poul Martin Møller. Møller's anonymous review of Frederik Zeuthen's *Nøget om Philosophien og dens Dyrkelse* from 1831 has been known about for a long time, because it has been reprinted in Møller's *Efterladte Skrifter*. But the discussion did not stop with Møller's review, as Zeuthen answered this in the preface to his work, *Menneskets moralske Selvstændighed. Et philosophisk Forsøg*. The text, which was presented here, is Møller's reply to Zeuthen's observations. Møller published his article, 'Et Par Ord om Pennefeider og om nogle Ytringer af Hr. Cand. L. Zeuthen', anonymously in *Kjøbenhavnsposten*. And it was this text, which the editor of *Efterladte Skrifter*, Frederik Christian Olsen, clearly did not know about. The result of this is that the text has been forgotten in research. My article presents Møller's text with a brief explanation of the context in which it arose.